

Едно отечество, една съдба, един порив

В България има над 1700 войнишки паметници. Те възпоменават героизма на около двеста хиляди души, загиналите в петте войни, които страната ни води след Освобождението. Обикновено наричаме тези герои “български воители”, но названието не би трябвало да свързваме само с етническата им принадлежност. Защото сред загиналите за българската свобода и независимост се четат не само български имена има евреи, турци, арменци, има и българи с мюсюлмански имена, които изповядват исляма... Затова, струва ми се, по-правилно е да наричаме тези герои “воините на България”.

Още при създаването си българската армия се изправя пред проблема за службата на граждани от небългарски етнически произход. Решаването му протича трудно и е белязано от обрати. За да избегне брожения и разпалване на страстите след подписването на Сан Стефанския договор, Временното руско управление в България изключва от военна служба всички мъже от небългарското население. Така първият набор на Българската земска войска вместо очакваните 60 000 души се оказва едва 20 000, съставен изцяло от българи християни. Впоследствие първата българска конституция - Търновската, утвърждава принципа за всеобща военна служба, независимо от етническия произход или религиозните убеждения. Водачите на турското, гръцкото, арменското и еврейското малцинство обаче молят да бъдат освободени от военна повинност за следващите пет години първите наборници от техните общности, защото само допреди година са живели в Османската империя и не знаят български, както и не са служили в османската войска. Но депутатите в Учредителното събрание отхвърлят това прошение. Така или иначе, турците са едно от малкото малцинства, изключени от набора през 1878-1879 г. При свикването на новия набор през януари 1880 г. мюсюлманите изпращат протести до вътрешния министър. Те обявяват, че не желаят да служат заедно с друговеци или да им се подчиняват, че службата им в българската войска, за разлика от османската, вече не е свързана с религиозен дълг. Правителствата започват да обмислят въвеждане на практиката наборниците мюсюлмани да се откупват от военна служба. През ноември 1880 г. законът за вземане на новобранци в българската войска потвърждава обаче конституционния принцип за всеобща военна повинност и забранява откуп от военна служба. Министрите смятат, че на турците не трябва да се дават привилегии, от които да страдат българите. Подлежащите на набор турски младежи обаче започват масово да емигрират или стават разбойници. Така една година по-късно, през декември 1881 г., след като се убеждава, че няма друг изход, княз Александър I Батенберг публикува указ, с който дава възможност на мюсюлманите от предстоящите три набора да се освобождават от служба срещу откуп от по 1000 лв. На

следващата, 1882 г., откупната вноска е намалена до 500 лв. За младежите от бедни семейства се разрешава разсрочено плащане на откупа в две вноски, а след още 15 години внасянето на откупната сума е разсрочено на 4 вноски. Така с урегулирането и стабилизирането на живота в младата българска държава проблемът за военната служба на малцинствата все повече намира адекватни и модерни за времето си решения. Едно от тях е свързано със зачитане на религиозните свободи на наборниците от нехристиянските изповедания техните права не се отличавали от правата на православните воини.

При полагането на клетвата новобранците произнасяли слова в унисон със своята религиозна традиция и се заклеват, целувайки свещената книга на своето изповедание: християните Библията, мюсюлманите Корана, евреите Тората (Стария Завет). През март 1880 г. тогавашният военен министър генерал П. Паренсов препоръчва на началниците на военните части при възможност да освобождават от наряд или други военни задължения войниците мюсюлмани в петък, евреите в събота, християните (българи, арменци, гърци) в неделя. Генералът разрешава на войниците от ислямското и израилтянското изповедание, както православните, да празнуват основните си религиозни празници. **Така на младежите, изповядващи юдаизъм, е позволено да честват 7 празника с общо времетраене 33 дни, а на мюсюлманите 6 празника с обща продължителност 44 дни. Тези права били спазвани в нашата армия чак до 1944 г. В един циркуляр на военното ведомство от 1921 г. четем, всички войници от израилтянското изповедание да бъдат пускани в гарнизонен отпуск, за да извършват религиозните си обреди или да честват даден празник. Ако в гарнизона нямало синагога, те можели да отидат за празника в най-близката община, където имало израилтянски храм.**

Приемникът на генерал Паренсов генерал К. Ернрот, разширява практиката да се зачитат религиозните права на малцинствата в българската армия. За войниците мюсюлмани той отменя задължението да носят върху калпаците си православни кръстчета, както го изисква законът. В особено демократичен дух е указът му от декември 1880 г. В него генерал Ернрот дава право на нижните чинове, изповядващи исляма, да не свалят шапки при общата молитва преди обяд, “тъй като това противоречи на техния религиозен закон”; на религиозно просветените войници мюсюлмани им се дава правото да бъдат назначавани за “военни” имами и след приключване на служебните си задължения да изпълняват религиозни треби на своите другари. Тези имами имали правото да се грижат и за другарите си, които се намирили в болница, и особено за умиращите. Съгласно ислямския канон всеки мюсюлманин преди смъртта си трябва да изрече т.нар шахида т.е. свидетелство за принадлежност към ислямската вяра. Командването на българската армия позволявало умиращият мюсюлманин да засвидетелства вярата си пред “военния” или градския имам така както християнинът имал

право на последно причастие, дадено от военния свещеник. Починалият войник мюсюлманин можело да бъде погребан в мюсюлманско гробище. Тъй като в поделенията нямало специално построени джамии, в същия указ на генерал Ернрот от декември 1880 г. на войниците мюсюлмани се разрешавало да четат Коран и да се молят навсякъде, където е чисто и няма изображения на хора или животни, защото това се забранява от исляма.

Следващите български военни министри също оставили своя почерк в изграждането на една толерантна към етносите и религиите българска армия. През 1883 г. военното министерство освободило от военна повинност имамите, а учещите в мюсюлмански духовни училища младежи били отлагани от военна повинност до навършване на 25-годишна възраст. Така имамите, като част от духовенството, получили същите привилегии, които имали и техните събратя свещениците от православната църква.

Първото голямо изпитание за отношението на малцинствата към младата ни армия е свързано с избухването на Сръбско-българската война през 1885 г. Тогава голяма част от поданиците на княжеството с небългарски произход са привлечени в народното опълчение като доброволци. Запазените документи не ни дават възможност да разберем дали те са постъпили в армията по принуда, или са дошли по собствено желание. Така или иначе, героизмът на мнозина от тях показва, че и представителите на малцинствените общности участват в боевете срещу нахлулите сръбски войски. Не по-малко показателно е участието на мъже от малцинствата в българската армия по време на Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война. През 1925 г. в гр. Ракитово (Пазарджишко) местните хора издигат паметник на своите земляци, загинали по фронтовете през 1912-1913 година. Този паметник, макар и не толкова известен у нас, е може би едно от най-красноречивите свидетелства, че когато трябва да се брани родната земя, религията и етническият произход остават на заден план. Сред 82-те имена на ракитовски герои има и българи християни, и българи мюсюлмани, и цигани. “Никой не се е опълчил, че го взимат във войската всеки е отишъл за защитата на България, да я брани” казва бай Юсеин Чукалов, чийто пралядо е записан върху ракитовския паметник. А съседът му Алил Живов го допълва: “Няма значение кой какъв е, щом сме в нашата страна трябва да си защитаваме родината. Може дори и брат срещу брата да застане, но щом трябва България да се защитава, това е без значение.”

Евреите в младото княжество са една от малцинствените общности, изпратили най-много доброволци в Сръбско-българската война. Особено масово е участието на евреи от дунавските градове. В отбраната на Видин например се включват и 200 мъже от местната еврейска община. А от Русе и Варна към западната граница тръгва дружина от 500 евреи доброволци. Част от тях участват в боевете при Сливница заедно със сформираниите две самостоятелни еврейски подразделения. В тези

сражения особено се отличава командирът им Давид Мизархи, който след войната е награден с орден “За храброст”. Еврейската община в София организира военна болница в тогавашното еврейско училище, а 40 еврейки стават милосърдни сестри на фронта.

Български евреи участват и в трите войни от 1912 до 1918 г. В началото на 30-те години на ХХ в. в памет на загиналите е открит специален паметник във фойето на тогавашната еврейска болница (днес сградата на Ендокринологията). Паметникът на загиналите под бойните знамена български евреи е дело на емигрирания у нас украински скулптор Михайло Паршчук. Под скулптурната фигура на война той поставя пана със старозаветните пророци Давид и Мойсей, които олицетворяват древната еврейска история и мъжество. По време на II световна война еврейската болница, в която се намирал паметникът, е предоставена за нуждите на дислоцираните у нас немски части. Това предопределя и трагичната съдба на паметника – той е унищожен. Споменът за него е запазен само върху една архивна снимка...

След обявяването на мобилизацията през 1912 г. в София, Русе, Варна, Пловдив, Добрич и Бургас започват да се образуват доброволчески дружини от арменци. Впоследствие главното командване на армията разрешава към Македоно-одринското опълчение (МОО) да се създаде отделна арменска рота. Тази доброволческа рота окончателно е сформирана на 8.X.1912 г. и така в българската армия попадат 273 арменци. Командир на подразделението става подпоручик Гарегин Нъждех, а воевода великият арменски революционер Антраник Озанян. Бойното си кръщение арменската рота получава в боевете за Мастанлъ (дн. Момчилград) през ноември 1912 г. През януари 1913 г. заедно с трета бригада на МОО ротата участва в освобождаването на Родосто. По-късно арменците доброволци се сражават в боевете при Шаркьой. За участието си в Балканската война 25 арменци, заедно с командирите Г. Нъждех и А. Озанян, са наградени с орден “За храброст”, а други 8 получават ордена “За военна заслуга”.

Военна клетва за новобранци християни:

“Обещавам се и се кълна в Името на Всемогъщия Бог, че аз, който съм повикан в редовете на войската на Българското Княжество, ще слугувам честно и верно на Княза и Отечеството и нема да пожалья живота си, както в мирно време за запазване на реда и законите на страната, тъй и във време на война против враговете на моето отечество; в свидетелство на което целувам Кръста и думите на Святото Евангелие. Амин.”

Военна клетва за новобранци мохамедани:

“Обещавам се и се кълна в Името на Всемогъщия Бог в присъствието на

Високо славния Коран, като произнасям клетвата: “валлахи-таллахи” в това, че аз, който съм повикан в редовете на войската на Българското Княжество, ще слугувам честно и верно на Княза и Отечеството и нема да пожалья живота си, както в мирно време за запазване на реда и законите на страната, тъй и във време на война против враговете на моето отечество; в свидетелство на което целувам Преславния Коран. Амин.”

* (“в името на Аллах, нека той ми бъде свидетел”)

Военна клетва за новобранци от израилево вероизповедание:

“Обещавам се и се кълна във Всемогъщия Бог Израилев и в Неговите Заповеди, за това че аз, който съм повикан в редовете на войската на Българското Княжество, ще слугувам честно и верно на Княза и Отечеството и нема да пожалья живота си, както в мирно време за запазване на реда и законите на страната, тъй и във време на война против враговете на моето отечество; в свидетелство на което целувам думите на Заповедите* . Амин.”

***(Тора или Стари Завет)**

Автор: Горан Благоев